A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

2007. NOVEMBER 123. SZÁM

SIPOS LAJOS

Újraolvasó

BABITS MIHÁLY: A LÍRIKUS EPILÓGJA ÉS AZ IN HORATIUM

Az „eredeti terv" (ahogy Sartre fogalmazott) nem ellentétes azzal, amit a mű „mond" – és ha sikerül „megtalálni", akkor „erősíteni képes az értelmezést".[1] Hiszen nem egyszerűen arról van szó, hogy „a történeti érdeklődésnek elsősorban a vizsgált szövegek elkészítésének kontextusáról kell valamit mondania",[2] hanem arról: „Ha kivonunk egy művet saját irodalmi és történeti összefüggéséből, [és] más szándékot tulajdonítunk neki (más szerzőt: az olvasót), [akkor] más művet faragunk belőle, s így már nem ugyanaz a mű, amelyet értelmezünk."[3]

Babits Mihály *Levelek Iris koszorújából* című kötetének nyitó és záró versét, *A lírikus epilógjá*t és az *In Horatium*ot érdemes a fentiek figyelembevételével újraolvasni.

Ezt a munkát a Babits-hagyatékban fellelhető számos dokumentum és a kritikai kiadás előmunkálatai könnyítik meg. Így például lehetővé válik azon kontextus (a „vitaszituáció") rekonstrukciója, amely körbevette e két verset készítésük idején, valamint részben más okok miatt ismerjük a költő „lexikonát" is.[4]

A Babits-versek készülő kritikai kiadásának kéziratban lévő rekonstrukciója szerint az 1903 júniusában írt szonett, mely utóbb *A lírikus epilógja* címet kapta, a költő

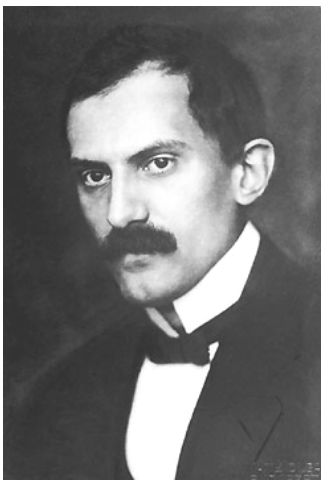

BABITS MIHÁLY
(1887–1941)

A mindkét verset érdeklődési körükbe bevonó [...] szerzők az alkotásokat akarva-akaratlanul a Levelek Iris koszorújából kontextusában értelmezték, a felütés és a zárlat jelentés- és jelentőségnövelő pozíciójában vették számba. Abból indultak ki, hogy a kötet-egészben a nyitó és záró vers fejezi ki Babits 1909-ben érvényes poétikai álláspontját.

---

[1] COMPAGNON, Antoine, *Az elmélet démona. Irodalom és józan ész,* Pozsony, Kalligram, 2006, 72.

[2] TAKÁTS József, *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett,* Irodalomtörténeti Közlemények, 2001/3–4, 316.

[3] COMPAGNON, Antoine, *Az elmélet démona,* i. m. 108.

[4] TAKÁTS József, *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett,* i. m. 318, 320–321.

hatvankilencedik verse, az 1904 júniusában elkészült *In Horatium* sorrendben a nyolcvanharmadik alkotása.[5]

A szakirodalom bő részletességgel tárgyalta mindkét vers költészetelméleti vonatkozásait. Horváth János 1912 és 1914 között *A lírikus epilógjá*t (és a *Himnusz Irishez* címűt) mint a „megismerésre való törekvés végzetes meddőségé"-nek bizonyítékát értelmezte.[6] Bata Imre jó ötven évvel később a kényszerű bezártság felismerését, a felismeréssel és a definiálással a tudatosult állapot meghaladását, az alany és a tárgy egybejátszását regisztrálta.[7] Rónay György az életigenlés visszavonását, a személyes költői kudarc vallomását olvasta ki a versből.[8] Rába György a szonett metafizikai vonatkozásaira, Schopenhauer, Nietzsche és Spinoza gondolatrendszerének nyomaira mutatott rá.[9] Nemes Nagy Ágnes „az első személyből" való kilépés szándékát, a más tudatokkal, tényekkel megvalósítandó „tárgyias azonosulás"-t tartotta döntőnek.[10] Eisemann György *A lírikus epilógjá*ról szólva a megismerés és a megértés lehetőségének az énből való származtatását, az én határainak kijelölését hangsúlyozta.[11] Az *In Horatium*ra Horváth János, Bata Imre, Rónay György, Nemes Nagy Ágnes nem tért ki részletesen. Rába György felfedte a vers keletkezéstörténetét, beszélt a vers „rejtett erői"-ről, a költemény műfaji, metrikai, frazeológiai, kozmológiai és etikai vonatkozásairól.[12] Eisemann György a szövegben a költői beszéd felértékelését érezte döntőnek.[13]

A mindkét verset érdeklődési körükbe bevonó idézett (és nem idézett) szerzők az alkotásokat akarva-akaratlanul a *Levelek Iris koszorújából* kontextusában értelmezték, a felütés és a zárlat jelentés- és jelentőségnövelő pozíciójában vették számba. Abból indultak ki, hogy a kötetegészben a nyitó és záró vers fejezi ki Babits 1909-ben érvényes poétikai álláspontját.

A költő utólag maga is megnövelte a két vers jelentőségét. Az első kiadáshoz képest, ahol a szedésforma egyöntetű volt, az 1914-es második és az 1922-es harmadik kiadásban továbbá az Athenaeum tíz kötetes *Összes versei* változatában az *In Horatium* első négy sorát és *A lírikus epilógjá*t dőlt betűvel szedette, s hasonlóképpen járt el a *Hunyt szemmel…* című verssel is. Ezzel a kiemeléssel jelezte, mit tart (utólag) a verseskönyv centrális problémájának. Ebben az összefüggésben a felütésben megfogalmazott poétikai cél ez:

[…] a dal is légyen örökkön új,
a régi eszme váltson ezer köpenyt,

---

5 Az 1898 és 1905 december vége közötti verseket tartalmazó kéziratos kötet anyagát Kelevéz Ágnes és Láng József szívességéből használhattam föl.

6 HORVÁTH János, *Babits Mihály*, Studia Litteraria, 1967, 14.

7 BATA Imre, *Változó horizontok,* Békéscsaba, Tevan Kiadó, 1996, 68.

8 RÓNAY György, *A nagy nemzedék*, Bp., Magvető Könyvkiadó, 1971, 99–108.

9 RÁBA György, *Babits Mihály költészete 1903–1920* Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981, 17–20.

10 NEMES NAGY Ágnes, *A hegyi költő,* Bp., Magvető Könyvkiadó, 1984, 28.

11 EISEMANN György, *Babits Mihály* = R. Gy., H. Nagy Péter, Kulcsár Szabó Ernő, *Irodalom tankönyv 16–17 éveseknek,* Bp., Korona Kiadó, 1999, 203.

12 RÁBA György, *Babits Mihály költészete…,* i. m., 28–32.

13 EISEMANN György, *Babits Mihály,* i. m., 198.

s a régi forma új eszmének
öltönyeként kerekedjen újra.

A *Húnyt szemmel…* című versben a megismerés, a tudás és a hit biztonságát elhárító első, általánosító szakasz után a költészet számára a tapasztalatnál biztosabb világot ajánl:

Az álmok síkos gyöngyeit
szorítsd, ki únod a valót:
hímezz belőlük
fázó lelkedre gyöngyös takarót.

A zárlatban, *A lírikus epilógjá*ban, az egész kötetre kiterjesztett poétikai tapasztalatként hangzik el a jól ismert panasz:

Csak én bírok versemnek hőse lenni[14]

Ha az *In Horatium*hoz és *A lírikus epilógjá*hoz nem kapcsoljuk a verseskötet kontextuális jelentéstöbbletét, hanem a szövegeket szoros olvasással és az alkotások időrendszerében (elsődleges kontextusában) vizsgáljuk, más interpretációhoz juthatunk.

Az 1903. júniusi verset megelőző művek a személyes, vallomásos, mimetizáló, valóságreferenciális költészet mintadarabjai. Az 1902. október végéig írt negyvenhárom szöveg között van a verselési készséget fitogtató, rokonnak szóló verseslevél (*[Kedves Bimbis Bátyám!]),* van harminchárom udvarló-szerepjátszó költemény (1900-ból az *Első szerelem* és az *Etelka*, 1901-ből az *Epizódok* és az *Erzsike* ciklus). Van *Zsófi néni pápaszeme* címmel helyzetdal, melynek verstörténés-mintája talán valamelyik rokonhoz kapcsolódik. Feltűnnek az alkotásokban konvencionális allúziók: Zrínyi Miklós, Faludi Ferenc, Vörösmarty, Petőfi, Arany és Ovidius versének egy-egy toposza, szószerkezete, szófordulata (*Etelka, A nagy kerék, Hazajáró lélek, Első szerelem, Világ folyása, Phaëton*). Végigpróbálta Babits ugyanekkor a 19. század szövegtípusait is: írt dalt, helyzetdalt, balladisztikus költeményt, Kisfaludy Sándor és Petőfi ciklusait utánzó, egy hézagos történetet megsejtető verscsoportokat. Kipróbálta az ütemhangsúlyos vers alapformáit: a felező nyolcast, a nyolcas-hetest, a hetes-hatost, írt népdal ritmusban, összekapcsolva a népköltészet hagyományos ritmusrendszerét és a műköltő szövegalakító invencióját.

Ekkor még alig ismerte a világirodalmat. A tizenöt évesen a Szekszárd és Vidéke című újságban megjelent Julius Sturm-fordítás, az *Enyém vagy* és a tizenkilenc évesen a Tolnavármegye című lapban közzétett Lenau-vers, a *Délre* az európai versgondolkodásban nem tértek el az akkori költői gyakorlattól. Ezek is az empirikus énhez, a partikuláris személyiséghez kötődő poétika reprezentációi. És némi megszorítással ilyenek Heine művei is, amelyek közül sokat lefordított ez idő tájt, és amelyekkel kapcsolatban *Az európai irodalomtörténeté*ben csak az érték viszonylagosságról ejt majd szót.[15]

Babits költészetelméleti, világirodalmi, filozófiai, esztétikai ismeretei az egyetemen 1903 júniusáig főleg Ponori Thewrek Emil, Némethy Géza, Alexander Bernát előadásain és a Négyesy László által meghirdetett Magyar stílusgyakorlatok óráin formálódtak. Ez utóbbi

---

[14] BABITS Mihály, *Összegyűjtött versei,* s. a. r. KELEVÉZ Ágnes, Bp., Osiris Könyvkiadó, 2002, 7, 51, 57.

[15] BABITS Mihály, *Az európai irodalom története,* Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979, 322–324.

órákra, melyeken a jelen lévők saját verseiket és műfordításaikat olvasták fel s bírálták egymás munkáit, 1901 őszétől járt. Először 1902. február 28-án szerepelt egy Heine-fordítás bírálatával. Az 1902–1903-s tanév őszi félévében Goethe-, a tavaszi félévben Baudelaire-fordítást mutatott be. Ebben a tanévben fordított még latin és angol költőket is, prelegált a műfordítás elméletéről, Horatiusról és Taine-ről.[16] A stílusgyakorlatokon 1901 őszétől Oláh Gáborral, György Oszkárral, 1902 őszétől Juhász Gyulával és Balázs Bélával vett részt.

Mindnyájan költők akartak lenni. Oláh Gábor, akinek 1902-ben *Bokréta* címmel már verseskötete is megjelent Baja Mihállyal, Gulyás Józseffel, Gyökössy Endrével és Majdani Gyulával, ismert költőnek számított. Juhász Gyula verseit 1899-től közölte a Szegedi Napló. Mindketten a valóságra és az eszmékre reflektáló, a tradíciót és a természeti alapú totalitást eszménynek tekintő irány alkotói voltak. Oláh Gábor ezzel a poétikai rendszerrel világhírű „kozmikus" költő akart lenni, versei szerint Milton és Ibsen társaságában képzelte el magát.[17] A filozófia iránt érdeklődő magyar–német szakos Balázs Béla, aki az Eötvös Kollégiumban Kodály Zoltán szobatársa volt, az archaikus magyar népköltészet hagyományrendszerével és a német elő-expresszionista költészet tapasztalatával próbálta megformálni a maga versstruktúráját. A modern költészetről György Oszkárnak volt határozott elképzelése. Már gimnazistaként Baudelaire- és Verlaine-verseket olvasott. Megérezte az alkotásokban a magányosság, a fájdalom, az elmúlás szöveggé formálásának lehetőségét (melyet korán elhalt anyja „emléktelen emléké"-nek szentelt verseiben érvényesített is). És regisztrálta, miként távolodott el a két francia költő az empirikus tárgyiasságtól a komplex módon transzformált tárgyiasság felé.[18]

Babits 1903 júniusáig György Oszkárral volt barátságban. 1901-től együtt látogatták a kis létszámú francia szak óráit, 1902-től (feltételezhetően) leveleztek is. 1903-ban váltott leveleikben verseket küldtek, véleményt fogalmaztak olvasmányukról, könyveket ajánlottak egymásnak.

A személyes beszélgetésekben, a levelekben és a stílusgyakorlatok vitáiban szóba került Baudelaire, Theophile Gautier, Leconte de Lisle, Verlaine, Nietzsche, Rilke, George, Hofmannstahl, Tennyson, Poe és Swinburne. Ebben a világirodalmi horizontban Babitsot is, a többieket is a szövegalkotás új lehetőségei foglalkoztatták. A külföldiek közül rájuk, akárcsak Georgére és Hofmannstahlra, legnagyobb hatással Baudleaire és Poe volt. A francia költő a költészetből kiiktatta a természeti és tradíció alapú totalitás lehetőségét, újraértelmezte az én fogalmát, adekvát tárgyiasítását, az interioritás megélését-értelmezését és az interioritás artikulálásának módozatait.[19] Poe *A műalkotás filozófiájá*ban a versben az érzés és az igazság kifejezését csak „alárendeltségben", a „Szépség fátyolába" vonva tartotta elképzelhetőnek.[20] Baudelaire, Poe, meg Gautier, George, Rilke egyformán arra adhattak

---

[16] BABITS Mihály, *„Itt a halk és komoly beszéd ideje." Interjúk, nyilatkozatok, vallomások,* s. a. r. TÉGLÁS János, Celldömölk, Pauz-Westermann Kiadó Kft, 1997, 34.

[17] OLÁH Gábor, *Vágta vaktában. Válogatott versek,* s. a. r. TÓTH Endre, Bp., Magvető Könyvkiadó, 1980, 20, 18.

[18] SIPOS Lajos, *György Oszkár, Babits Mihály és a századelő költészete,* Árgus, 2003/5.

[19] Vö.: BÓKAI Antal, *József Attila poétikái,* Bp., Gondolat Kiadó, 2004, 15–18.

[20] POE, Edgar Alan, *Válogatott művei,* vál. BORBÁS Mária, KRETZOI Miklósné, Bp., Európa Könyvkiadó, 1981, 834.

mintát az új magyar költészetet különböző úton-módon alakítani akaróknak, hogy a vers, George szavával „új érzés és új cselekvésmód", nem lienárisan felépülő gondolat, hanem hangulat, nem szolgálhat társadalmi vagy egyéni célt, a szó nem a gondolat közvetítője, hanem valami más, ugyanakkor ahol nincsen szó, ott semmi nincs.[21]

Ebben a gondolati körben az 1902 novembere és 1903 májusa között huszonegy Babits-vers közül tíz kapcsolódik valamilyen módon a költészet, a költőség és a szövegteremtés problémájához. Az *Ars poëticá*ban és a *Némuljatok ti bomló idegszálak* kezdetű versekben a nagy költővé válás és az istenülés biztos tudása kap hangot.[22] *A költészet katekizmusa* és az *Erdős Renée* címűekben a lírai én az önértékelés és a céltételezés szempontjából a teljes bizonytalanságot éli meg. *Az írástudókhoz* a múlton „csüggés" értelmetlenségét, a *Zola* a költő „vates" mivoltát tematizálja. Az *Ars poëticá*ban ugyanakkor szavakba foglalódik a modern költővé lenni akaró beszélő személyes ambíciója. A „modernség" azonban itt nem azonos Baudelaire új szerepű, létteremtő, autónom formájával; nem az impresszionizmus artisztikumából nőtt ki mint Rilke esetében, nem „az időtlenbe s a mindenidőkbe" menekült, mint George, s nem dekadens abban az értelemben, ahogyan a fogalmat Babits használja majd irodalomtörténetében, nem „a teremtés folytatása", új képek, érzések szavakba öntése, ahogyan az 1909-es *Swinburne*-tanulmányában később leírja.[23] De nem is összezavart, tudatosan fenntartott homályosság, derealizáló attitűd minősíti az 1902 novemberében és decemberében elkészült *Ars poëtica* modernség-interpretációját. A koráramlat jellemzője itt pusztán az „únalom" ellentéte, meg a „pikáns", „szentimentális" és „szerelmes" attitűd. A modernség ekkori babitsi fogalmát jelzi az Erdős Renée *Versek* című kötetét köszöntő 1903. februári költeményének lelkesültsége. Ebben az alkotásban, melynek felütésében és zárlatában a címbe emelt költőnő *Izzó szívű...* verséből veszi át a beszélő önminősítését jelentő első sort, magamagát reménytelen távolságban látja a kötet szerzőjétől – aki a „legnagyobb költői szenzáció" volt 1902-ben.[24] Ez a vers nem imitálja az Erdős Renée kötetét. A sete-suta zárószakasz költői túlzása (a babitsi lírai horizont és a hamarosan bekövetkező szövegalkotási mód változásának ismeretében) értelmezhetetlen.

Izzó szívű poéta-lány
Minden dala szívemet érte –
Izzó szívű poéta-lány
Fogadd el ez eggyemet érte!

A nagyon egyszerű szavakkal magamagát minősítő, a biografikus én gondolkozásával azonos lírai én szerepmegfogalmazó versei között Babits azonban találhatott két alkotást, amelyik pillanatnyilag befolyásolhatta az 1902 végén, 1903 elején alkotói krízishelyzetet megélő versgondolkodását. A *Sybilla* címűt, amelyik Poe *A hollójá*nak vershelyzetét idézi,

---

[21] GEORGE írt erről az általa alapított Blätter für die Kunst folyóiratának *Einleitung und Merksprüche* című cikkében.

[22] OLÁH Gábor, *Vágta vaktában*, i. m. 12.

[23] BABITS Mihály, *Tanulmányok, esszék,* s. a. r. BELIA György, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978, I, 42.

[24] Lásd SIPOS Balázs, *A felszabadult sikoly,* Mozgó Világ, 2002/12, 96.

meg az *Én* című szonettet[25], amiben (direkt formában, szentimentálisan) a külvilág és a megélt élet, a költői ambíció és a megvalósulás kudarca jelenik meg.

Az 1902 novembere és az 1903 júniusa közötti verscsoportot lezáró, a végleges címe szerint *A lírikus epilógja,* melynek feltételezhetően javított formáját őrzi az 1906-os *Angyalos könyv*, először 1908. december 25-én jelent meg a Szeged és Vidékében *Csak én* címmel. Az első (feltételezhető) formában, aztán az 1906-os variációban (ahol az első sor így alakul: „Versemnek tárgya én bírok csak lenni") és az 1908-as változatban (itt a „bírok" helyett a „tudok" áll) és az 1909-es szövegben a korábbi és a környező versekben szétosztva szavakba foglalt bizonyosságot és bizonytalanságot egyetlen alkotásban jeleníti meg Babits. A vers azonban jól mutatja: már 1903 júniusában erősen élt a költőben a modellváltás (pontosabban: a modern vers kidolgozásának) igénye. Ebben a versben azonban csupán azt regisztrálja a beszélő, a mindenség birtokba vétele és kifejezése, a lételméleti távlatot is magába fogadó vers megalkotása eddig még nem sikerült. A versben megjelenő én ugyanakkor már nem egységes, kettéválik az elbeszélő én és az elbeszélt szólam, hasonlóan ahhoz, ahogy ez Füst Milán verseiben megtapasztalható,[26] talán kikövetkeztethető az alkotásban Schopenhauer metafizikai kételye a világ megismerhetőségéről és Nietzsche boldogság-boldogtalanság koncepciója,[27] a dió, a „bűvös kör" és a „börtön" metafora azonban annyi magyarázatot közöl a szövegben, hogy a denotációs és konnotációs szint távolsága a metafora szerkezetét a 19. századi alapformához közelíti.[28]

Az egy évvel később, 1904 júniusában írt *In Horatium* szoros és kronologikus olvasása is figyelmeztethet új szempontokra.

Horatius neve a vers címében nem egyszerűen „a múlt feligézése", ahogyan Babits *Az európai irodalomtörténeté*ben, az egyik fejezetcímben a hagyományhoz fordulást meg-

---

[25] Én
Ha örömem van: szerteszét fecsérlem,
Ha bánatom van: félőn titkolom.
A boldogságon mással osztozom,
A szenvedés enyém marad egészen.

Lelkem sugarát a világba hintem,
S az én világom sugártalan éj;
Szivemből a dalok öröme kél
S egyetlen dal sem él belül, a szivben.

Sajkám merészen tengerre bocsátom,
Lásson vihart, hullámverő szelet –
És megakad egy csúpos ingoványon.

S ott vesztegel a rút iszapba' tétlen,
Reá a napfény egy sugárt se vet –
És én a partról tehetetlen nézem…
ERDŐS Renée, *Versek,* Bp., Pallas Kiadó, 1902, 50.

[26] SCHEIN Gábor, *Nevetők és boldogtalanok. Füst Milán művészete*, Bp., Akadémia Kiadó, 2006, 40–41.

[27] RÁBA György, *Babits Mihály költészete…,* i. m. *17–21.*

[28] TOLCSVAI NAGY Gábor, *A metafora alakulástörténete a magyar lírai modernségben = Hang és szöveg*, szerk. SZEGEDI-MASZÁK Mihály, Bp., Osiris Kiadó, 2003. 52–54.

nevezi. A 19. század második felében és a 20. század első évtizedében Európát általában is „elöntötte múlt kultusza".[29] A preraffaelita Rosetti, Ruskin és Morris a Praxiteles *Hermés*e és a Raffaello előtti hagyományhoz fordultak. Úgy tekintették: a későbbi görög–római–itáliai művészet nem őrzi azokat a szimbólumokat, amelyek az egyén és a közösség között kapcsolatot tudtak létesíteni. Az ő törekvésük, Nietzsche görögség-interpretációja, a századvég esztetizmusa, a szecesszió, továbbá a miszticizmus iránti érdeklődés és a szimbolizmus költészet értelmezése találkozott ekkor. A preraffaelita, nietzscheanus és a szecesszsiós ambíciókban megjelenő görögségélmény azonban nem egy irányba tartott és nem egyformán hatott. Megjelent Stefan George, Rilke, Hofmannstahl költeményeiben, Ruskin írásaiban, Rosetti verseiben, a más kultúrák iránt érdeklődő orosz akmeisták és adamisták: Belij és Mandelstam műveiben. Fellelhető a görög–római kultúra hatása a magyar irodalomban is, Reviczky, Komjáthy, Ady költészetében. Babits életművében, akinek a könyvtárában ott volt Nietzsche több munkája mellett Rosetti *Balladák és Szonettek* című kötete, Ruskin könyve, a *Firenzei reggelek,* s aki majd később Swinburne műveit tanulmányozza, 1909-ben és 1910-ben pedig előfizetője lesz a preraffaelita folyóiratnak, a The Studionak, az *In Horatium* nemcsak az antikvitás iránti érdeklődést jelezte. Ez a vers, az időben előtte elkészült *Helios*szal és a *Himnusz Iriszhez* cíművel együtt, kezdete lett az antikizáló verseknek, melyekben – nietzscheanus, preraffaelita és szecessziós vonások keveredésével – az életre való alkalmatlanság helyett „tüzes vágy", „sötétvörös erotika", „fájdalmas titkok" jelennek meg.[30] Az antikizáló versek feltűnése Babits életművében egy újfajta poétikai rendszer felé történő elmozdulást is jelentett.

1903 őszén a franciát latin szakra cserélő költő a korábbi „részletekbe vesző" tanulmányok helyett a filozófiát és a pszichológiát búvárlotta, Spinoza, Hume, Spencer, Nietzsche, Mach és a pszichológus James műveit olvasta, Arany, meg Vergilius, Horatius és Tibullus műveit tanulmányozta.[31]

Különösen Horatius intenzív olvasása volt fontos. Ponori Thewrek Emil kurzusain Babits Horatiust közelítve nyilvánvalóan végigjárta a ricoeuri szövegértelmezés fázisait, s eljutott a szószerinti jelentéstől a figuratív jelentésig, a metaforikus jelentés megfogalmazásától metaforikus referenciáig. Ezenközben szavakba foglalhatta-foglalhatták a poétikai-esztétikai-műfajelméleti-retorikai problémák mellett a szövegek hátterében ott lévő filozófiai-politikaelméleti-szociológiai vonatkozásokat is. Szó eshetett a császári udvarról, Maecenasról és köréről, a hatalmat birtokló és az értelmiségi szerepet vállalók szerepkonfliktusairól, a „vates"-helyzetről, melyben az ódák költője Horatius is, az *Aeneis*t megíró Vergilus is Augustus „munkatársai"-nak hihették magukat.[32]

Babits 1903 őszén szoros kapcsolatba került a tanulmányait a budapesti egyetemen folytató Zalai Bélával és tanulmányokat elkezdő Kosztolányi Dezsővel. 1903 februárjától-márciusától György Oszkár levélpartneri helyét a lényegesen nagyobb formátumú, ambi-

---

[29] BABITS Mihály, *Az európai irodalom története,* i. m. 414–415.

[30] TVERDOTA György, *Klasszikus álmok. Dekadencia és antikvitás Babits első korszakának verseiben,* ItK, 1997/5–6.

[31] BABITS Mihály, *„Itt a halk és komoly beszéd ideje" Interjúk, nyilatkozatok, vallomások*, s. a. r. TÉGLÁS János, Celldömölk, Pauz-Westermann Kiadó Kft, 1997, 7–9.

[32] ADAMIK Tamás, *Római irodalom az aranykorban,* Bp., Seneca Kiadó, 189–218; RIMÓCZI-HAMAR Márta, *Horatius, Vergilius, Maecenas,* Bp., Akadémiai Kiadó, 2000, 39–67.

ciózusabban olvasó és tájékozódó Zalai és Kosztolányi vette át. Nemcsak „tönkre olvassák" magukat, amint 1904. május 18-án Zalai Béla szavakba foglalta, hanem Poe, Verlaine, Nietzsche, Spencer, Schopenhauer, Flaubert műveiről leveleztek egymással. A levelek láthatóan folytatták a személyes beszélgetéseket. Azokban is, ezekben is a versszövegekben megjelenő ontológiai magyarázat és a szöveg megformáltsága volt bizonyára a fő kérdés. Az *In Horatium*, és néhány más költemény, melyeket 1904. június elején Babits még nem küldött el Kosztolányinak, mert még nem érezte késznek az alkotásokat, azonban mindenképpen új minőséget jelentenek a költői pályán. Ezek versek – írta Babits Kosztolányinak – „[...] nincsenek teletömve savanyú gondolatokkal, a nyelv és verselés újszerűsége, hajlékonysága és színessége az, amiért talán érdemes volt megcsinálni őket".[33]

Az *In Horatum* inspirációja sokrétű volt. Babits a Horatius-versek tanulmányozása során megtapasztalta (miként majd a Swinburne-ről írt tanulmányában később szavakba is foglalja), hogy Horatius nyelve „dekadens", s a görög versek legtöbbje „modern nyelvre fordítva: dekadens költemény".[34] Megtapasztalta azt is, hogy az antik szemléleti pozíció és az antik vershelyzetek felhasználásával, a görög és római költészet látszólagos imitációjával, újraírásával, a klasszikus verseket idéző allúziókkal, textusok átvételével a vers a partikuláris személyiség deskripciója helyett összetettebb, bonyolultabb, sejtetőbb, izgalmasabb lesz. Ezekben a szövegekben a személyes én helyébe egy sokkal mélyebb átlátást és általánosságot reprezentáló én lép. Az *In Horatium*ban ez az én felidézi a horatiusi kérdést a költői szerep határairól. Erre a szerepfelfogásra rámontírozódik Babits ellenérzése, elhárító mechanizmusa a szerepvállaló költészetről. Rámontírozódik továbbá a költészet lényegéről ekkor formálódó babitsi felfogás, mely igazában az 1904. szeptember 15-én Kosztolányinak, egy évvel később Juhász Gyulának írt levelében fogalmazódik meg az objektív költészetről és az irodalom nyelvi karakteréről.[35]

Az *In Horatium* éppen ezért a lírai modellváltás-modellalakítás közbülső állomása, a felgyorsuló költészetelméleti modernizálódás dokumentuma. A Horatius élethelyzetét és horatiusi versek lírai közlésviszonyát átélő, a költővé válás tévútjait értelmező Babits ebben a versben az antik irodalom egészéhez, a latin szerző életművéhez, kitüntetetten két Horatius-szöveghez kapcsolódik: *Ars poeticá*hoz és *A mértékletesség dicséreté*hez. Az elsőben, melynek cím szerinti saját változatát Babits 1902 novemberében és decemberében költészetelméleti tapasztalatok nélkül írta meg, a Babitsot még mindig erősen izgató kérdést, a kérdésre adható választ a 408–412. sor tartalmazza:

Nagy kérdés: remeket mi teremt, a tudás vagy az ihlet?
Nem hiszem én, hogy az ihlet kincsei nélkül elég a
Szorgalom egymaga, sem hogy minden a puszta tehetség.
Így szorul egyik a másikra, s vele hű frigyet köt.

*A mértékletesség dicséreté*hez kapcsolódás talán bonyolultabb ügy. Horatius sem itt, sem máshol nem beszél az „arany középszer"-ről mint életfilozófiáról. Az élet végességének

---

33 BABITS Mihály, *Levelezése 1890–1906,* s. a. r. ZSOLDOS Sándor, Bp., Historia Litteraria Alapítvány – Korona Kiadó, 1998, 68; 72–73.

34 BABITS Mihály, *Esszék, tanulmányok,* s. a. r. BELIA György, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978, I, 35.

35 BABITS Mihály, *Levelezése 1890–1906,* i. m., 111; 162–64.

tudatából vezette le a fő szabályt: a mindennapi örömökre törekvést, a derűs bölcsesség óhaját. Az „aura mediocritas", az „arany középút" szélsőséges érzelmektől, vágyaktól, tettektől való tartózkodást jelent. Ezt az életelvet foglalja szavakba itt:

Ne vonzzon annál több, ami kell, s nem ad
gondot sem a bősz tengeri szél, sem a
rossz csillag-állás: a kegyetlen
Arctus és követője Haedus,

Sem a szüret, hogy lesz e (a jég miatt),
Sem gazdagságunk (mert hogy a sarjadást
hol sok meleg gátolja, hol sok
víz, hol a csak gonoszat-tevő fél.[36]

Az 1904 júniusában írt *In Horatium*nak az *Angyalos könyv*be írt variációban az első három sor és a negyedik sor első szava idézőjelben van. Az 1908-as *A Holnap* antológiabeli első közlésben nincs idézőjel. A négysoros strófákra bontott szöveg elején *A mértékletesség dicséreté*ből kiemelt fél sor mottóként szerepel: „Carmina non prius audita", azaz: „[...] soha nem hallott dal". A *Levelek Iris koszorújából* nyitó verseként megjelent szövegváltozatban nincs sem idézőjel, sem mottó, sem szakaszokra bontás. Az 1914-es, 1922-es és a későbbi kiadásokban az első négy sor kurziválva jelenik meg.

Azok, akik az *In Horatium*ot a kötetegészben önmeghatározó, helyzetkijelölő, programadó versnek olvassák, a szöveget tekinthetik akár „Horatius ellenes" műnek is. A hasonló ambícióval értelmezők kiegészíthetik azzal az interpretációt, hogy – az „in" jelentéstartományát mérlegelve – hozzáteszik: a prepozíció jelenthet „-hoz"-t is, azaz a vers egyszerre szól a latin költő ellen és a latin költőhöz.

Babits, aki talán gimnazistaként is, egyetemista korában pedig bizonyosan a korszak legnépszerűbb, a Finály Henrik által összeállított, 1884-es kiadású latin szótárt használta, az „in" sokféle jelentését ismerte. Ezek között (az ideérthetőket emlegetve) sorrendben az alábbiak fordultak elő: -ra, -re, -nak, -nek; hangulatot, érzést, személyes viszonyt s több effélét jelölve, -hoz, -hez, -iránt, -ellen; mellette is, ellene is.[37]

Talán elképzelhető, hogy a huszonegyedik évében lévő, pályakezdő, az 1903 júniusáig kialakított líraformájával szakítani akaró, igazában azonban csak a szakítás szükségességében biztos Babits számára az *In Horatium* cím éppen a sokféle jelentéstulajdonítás lehetősége miatt volt rokonszenves. Talán a lehetőségek ideértése és nem a maga végső döntésének szavakba foglalása volt számára fontos.

Hasonlóképpen nem egészen biztos a végső formában kurziválva megjelent első négy sor jelentésadása sem. Borzsák István is, Rába György is *A mértékletesség dicsérete* (*Ad chorum virginum et puerorum*) „meglehetősen pontos fordításá"-nak tekinti az *In Horatium* felütését.[38]

---

[36] HORATIUS, Quintus Flaccus, *Összes versei,* s. a. r. BORZSÁK István, DEVECSERI Gábor, SZEPESI Tibor, Bp., Corvina Kiadó, 1961, 574–599; 688–689; 180–183.

[37] *A latin nyelv szótára a kútfőkből a legjobb és legújabb szótárirodalomra támaszkodva összeállította dr. Finály Henrik,* Bp., Franklin Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 1884.

[38] RÁBA György, *Babits Mihály költészete...,* i. m., 29.

Horatiusnál ez olvasható:

Odi profanum volgus et arceo.
Favete linguis: carmina non prius
audita Musarum sacerdos
virginibus puerisque canto.

Illyés Gyula fordításában:

Gyűlölve mondom: hátra, hitetlenek!
Oltári csöndet! Még soha nem dalolt
dalt zengek én, a Múzsa papja
ifjú szüzek s fiúk új hadának.[39]

A Babits-vers első négy sora így szól:

Gyűlöllek távol légy, alacsony tömeg!
Ne rezzents nyelvet: hadd dalolok soha
nem hallott verseket ma, múzsák
papja, erős fiatal füleknek.

Az Illyés Gyula által „hitetlenek"-nek fordított „volgus-vulgus" átültetése itt a kulcskérdés. Pápai Páriz Ferenc 1767-ben megjelent szótárában a jelentése: község, köz-nép; Györkösy Alajos 1989-ben így adja meg a jelentést: tömeg, sokaság, köznép, közkatonák. A szónak Horatius idején a mellékjelentése „városon kívüli", „Román kívüli" is lehetett. Talán félrevezető, ha az első két sorból indulunk ki, még inkább, ha a grammatikai én kijelentésének szociológiai jelentést tulajdonítunk és nem vesszük számításba a 'volgus' szó jelentéseltéréseit, s erre próbáljuk meg felépíteni Babits Mihály költői hitvallását, önértelmezését. Talán többet mond, ha – nem vitatva a Herakleitoszra és Anaximandoszra, az orfikus filozófiára, a „polysta és pogány költő"-re, a Nietzsche-hatásra vonatkozó megállapításokat[40] – az *In Horatium*ot az empirikus tárgyiasságtól elforduló, az objektív költészet babitsi változata felé tett gyakorlati lépésnek tekintjük. Olyan műnek, amelyikben a mindenkori költészettel szemben megfogalmazott igény kap hangot, a „soha nem hallott versek" utáni vágyról. Ezt foglalta szavakba az i. e. 6. századi kínai esztétika, a 3. században parioni Neoptolemaos, a későbbi Horatius, ezt kívánják a költők egymástól és az olvasók tőlük Boileau-tól Arany Jánosig, Babits Mihályig és napjainkig.

Mindezek után egyetlen kérdésre kellene talán választ adni. Miért tette hangsúlyossá a költő a *Levelek Iris koszorújából* című kötetben az 1903-ban írt kiérleletlen verset s 1904-es időlegesen érvényes poétikájú alkotást (melyek közül egyet sem említett 1910. január 21-i levelében Elek Artúrnak, aki az *Újabb magyar költők* című antológia számára kért tőle anyagot)?[41]

---

[39] HORATIUS, Quintus, Flaccus, *Összes versei*, i. m., 180–181.

[40] Vö. RÁBA György *Babits Mihály költészete*..., i. m., 27–32.

[41] „[...] a következő verseimet tartom legjobbaknak és legjellemzőbbeknek: *Óda a bűnhöz, Himnusz Iriszhez, Sírvers, Golgotai csárda, Sugár, Feketeország, Esti kérdés."* Vö.: BABITS Mihály, *Levelezése 1909–1911*, s. a. r. SÁLI Erika, TÓTH Máté, Bp., Akadémiai Kiadó, 2005, 38.

Elképzelhető, hogy Babits Mihály az új költői beszédmódot reprezentáló könyvbe ellenpontokat akart rakni, mint ahogyan ez felötlött benne a *Naiv csömör* (első címe szerint: *Egy verseskönyv epilógusa*) című költemény esetében, melyet betördeltetett az 1911-es és az 1920-as könyve számára, és amelyet végül egyik kötetébe sem vett fel, vagy az 1904-ben írt *Egy perc, egy pille* esetében, amit a *Nyugtalanság völgyé*ben közölt.

Elképzelhető más is. Az introvertált, kényszeres depresszióra hajló, szorongó, ugyanakkor mindig tökéletességre törekvő költő egész pályáján félt a kudarctól, attól, hogy művei nem elég újszerűek és érdekesek. Ezt jelzi az 1902 végén írt *Levél* című verse, az 1903 eleji *A költészet katekizmusa*, az 1924-es mű, *A vén kötéltáncos;* de még a *Balázsolás* szerzőjeként is kétségek gyötörték, valóban közönség elé való-e a vers. Ez a személyiség, a tellenbachi tipológiában leírt „typus melancolicus" folyamatosan elégedetlen önmagával.[42] Ezek a személyiségjegyek mutatkoznak meg abban, hogy *A Holnap* antológia zajos sikere, az első verseskönyvében a költői beszéd új alakzatait megvalósító, a lírai ént multiplikáló Babits a *Levelek Iris koszorújából* elejére kiérleletlen poétikájú verset tett, a végére pedig az önmagában való szakadatlan kételkedést tematizáló, az 1903 júniusa előtti alkotásokra érvényes elégedetlenség panaszát rakta.

[42] NÉMETH Attila, RIHMER Zoltán, HARMATI Lídia, *Babits Mihály pszichopatológiája = „…kínok és álmok közt…". Czeizel Endre, Gyenes György, Harmati Lídia, Németh Attila, Rihmer Zoltán, Sipos Lajos, Szállási Árpád Babitsról*, szerk. SIPOS Lajos, Bp., Akadémiai Kiadó, 2004, 234–250.